

Den beredvilliga

Fritänkaren

Nr. 231 Januari 2015

Tjugotredje årgångens andra nummer

Innehåll i detta nummer:

Sven-Bertil Andersson in memoriam	2
Den svåra Berlioz och den lätta Offenbach	3
Bruckners ofullbordade symfoni fullbordad	4
Ahasverus minnen, del 140: <i>Narren</i>	4
Några musikfilmer	7
Några regissörer i exil	9
Några ytterligare filmer	11
Några milstenar, januari-februari 2015	12
Återupplivningen, del 8: <i>Haveriet</i>	13
Tålamodsresan, del 4: <i>Framsteg</i>	14
Tillbaka till Spiti, del 14: <i>Manali och Dharamsala</i>	15
Föreseningsresa med komplikationer, del 12: <i>Slutmålet och föresening i Pelling</i>	17
Kalasresa med förvecklingar, del 2: <i>Diwalithrillern</i>	18
2014 års bästa filmer	20

Fritänkaren ägnar sig mest åt litteratur, musik, film, politik, filosofi, religion och resor men även åt annat. Den är inte på något sätt anknuten eller ansluten till någon ideologi eller åskådning av vad slag det vara månne, utan tar tvärtom avstånd från varje institution som kräver okritisk underkastelse, och är helt oberoende humanistisk.

Beteckningen *Fritänkare* är ursprungligen tysk och står för person som i religiösa och ideologiska frågor inte erkänner någon auktoritet och därför är kritisk och avståndstagande mot alla religiösa och ideologiska institutioner och framför allt deras eventuella dogmatik.

Redaktion : C. Lanciai, Ankargatan 2 A, 414 61 Göteborg, tel. 031-247887.

Postgiro : 621 39 94 – 4 ("Fritänkaren", C. Lanciai)

Årsprenumeration: 250 kr (även i Danmark och Norge; i Euroland: 30 Euro)

Tvåårsprenumeration : 350 kr (40 Euro)

Avgifterna har inte höjts på över 10 år.

IBAN-nummer för folk som eventuellt vill betala prenumeration även från annat utland:

SE37 5000 0000 0500 7297 2165

Bic-code: ESSESESS

Redaktionsslut för detta nummer : 11.1.2015

Copyright © C. Lanciai med medarbetare - **Letnany 253**

Det nästsenaste numret av *Fritänkaren* finns numera alltid tillgängligt på nätet jämte andra skrifter:

www.fritenkaren.se

e-post-adress : clanciai@yahoo.co.uk

Sven-Bertil Andersson in memoriam

Begravningarna tornade upp sig inför vintersäsongen, och december uppfylldes av dem, så att man inte kunde ta del av dem alla. Emellertid var den svåraste av dem den enda som jag omöjligt kunde närvara vid, då dödsfallet ägde rum någon dag efter att jag avrest i oktober och begravningen gick av stapeln någon dag innan jag kom tillbaka. Jag fick inte ens veta vad som hänt förrän långt in i december, och då förvånades alla över att ingen talat om det för mig. Det är så ibland: de viktigaste nyheterna förmedlas aldrig, då det tas för givet att de redan är kända.

Jag lärde känna Sven-Bertil 1983 och hade då till en början ingen aning om att han var polis. Det visade sig först så småningom efter många år, ty ingenting i hans yttre eller levnadssätt skvallrade om det, då han alltid gick civilt klädd oklanderligt prydlig i kostym med vit skjorta och rosett och alltid med ett leende på läpparna, ty han var vänligheten själv. Han om någon var den godaste människa jag någonsin känt, ty han gick konsekvent in för att stå andra till tjänst, samtidigt som han var mycket lyhörd för tidens nya strömningar och kallelser. Det var i samband med *the new age* och dess yttringar jag lärde känna honom 1983, då vi båda var med om grundandet av den första astrologiska föreningen i Göteborg på Holistiskt Center vid Erik Dahlbergsgatan. Andra entusiastiska astrologer som var med om detta var Roland Skogkvist och Tore Trite, duktiga och respektingivande entusiaster, (som till och med fick hit Robert Hand att hålla en minnesvärd föreläsning om ämnet på Röda Korset,) men som båda med tiden begick självmord. Roland Skogkvist var psykolog och som astrolog mycket noggrann och insatt och om någon Göteborgs främsta expert på området. Tore Trite var hans bästa vän, och hans fall var mera tveksamt. Han hade varit musiker, musiklärare och kompositör och lämnat musiken bakom sig för att ägna sig åt astrologi på heltid. Det väckte mina onda farhågor, då ingen lämnar musiken ostraffat om det inte är av nödtvång, och tyvärr gick det inte bra i hans fall. Han förlorade sig själv på kuppen, och bara några år efter hans självmord gick Roland Skogkvist samma väg. De förblir ett olöst mysterium – ingen vet vad som egentligen hände med dem.

Då var Sven-Bertil en betydligt nykrare och mera närvarande person och fullständigt oegennyttig – han var utomordentligt intresserad av allt esoteriskt men aldrig egentligen för sin egen skull utan mest av nyfikenhet och för att den vägen kunna finna nya vägar att stå till tjänst för andra.

Det var under min tid på Röda Korset på Vasagatan som vi hade mest med varandra att göra, då vi brukade träffas där varje vecka regelbundet under flera års tid. Han brukade då beledsaga en gammal dam som hette Dagmar dit till söndagsmusikstunderna, då jag stod för pianounderhållningen, och om inte han hade gjort det hade gamla Dagmar aldrig kommit dit eller ens ut från sin våning. Han höll på med detta i årtal, och jag beundrade honom för hans otroliga tålmod, där jag hamnade långt i lä, då jag hade hand om Röda Korsets damkör, som var ett större antal och svårare att hålla ordning och reda på. Han hörde alltid till mina tacksammaste publikmedlemmar, han och Alfrida Kindstrand, en veteran från Martinus- och Axel Fredenholm-tiden, då hon varit dennes sekreterare. Hon överlevde alla andra och blev 95 år gammal.

Slutligen hade jag med honom att göra då vi träffades regelbundet på Johanneskyrkan under Lisbeth Elliotts sista tid, då dessa två stod mycket nära varandra, och jag stod mycket nära dem. Han förblev alltid den perfekta gentlemanen som ställde upp för allt med bilskjuts och transporter – jag har aldrig träffat en mera hjälpsam man, alltid exemplariskt klädd med rosett och ett ansikte av bara leende fryntlighet; och slutligen brukade han bjuda hela sin bekantskapskrets för firandet av midsommarsolståndet vanligen uppe i Guldhedstornet så länge hans hälsa räckte, men de sista åren fick det bli på källarkrogen vid Vasagatan mitt emot var han bodde. Det skälades högtidligen i Pommac, då Sven-Bertil aldrig smakade något starkare.

Att kartlägga alla hans verksamhetsområden för humanitära ändamål är för mig en omöjlig uppgift, men jag vet att han de sista åren ägnade mycket intresse åt trädplantering främst i Nepal. Han gav ut stora pengar för detta och planterade antagligen 10,000-tals träd både i Israel och Nepal och kanske även annorstädes. Så gjorde han allt vad han kunde för att bidra både till sina medmänniskors och även för naturens välfärd. Jag vet ingen annan som liknar honom i detta.

Vi får anledning att återkomma till Johanneskyrkan och dess verksamheter i nästa nummer.

En annan som gick bort var Ingrid Fallenius, min mors bästa väninna i Utbynäs från 50-talet, då dessa båda hemmafruar hjälptes åt med att sköta varandras barn då de själva ibland måste resa bort. Ingrid Fallenius var liksom Gun en stark personlighet, hon kom från Norrland men hade studerat i Uppsala och där träffat Sten Fallenius hos frimurarna som ung studerande och redan då erbjudit sig att i framtiden undervisa hans barn. De skildes, men deras vägar möttes igen vid mognare ålder, då de gjorde slag i saken. Liksom Gun var hon den idealiska hemmafrun för ett antal exemplariska barn, men när dessa växte upp drog hon ut i arbetslivet och blev lärare och som sådan lika exemplarisk. Hon var så ivrig i sitt arbete, att om någon elev uteblev från lektionerna utan giltig anledning gick hon hem till honom och fick honom till skolan. Det var då det. Hon blev 95 år gammal, och man minns henne med glädje liksom den betydligt känsligare och mera försynte Sten med hela deras varma familj.

Den svåra Berlioz och den lätta Offenbach

Berlioz var inte bara svår som människa utan kanske ännu svårare som kompositör. Hur skicklig han än var så var hans väg milt sagt törnbeströdd och inte bara med vassa motgångar utan med nästan kroniska nederlag och katastrofer. Det råder ingen tvekan om hans överlägsna snille, men detta var något för avancerat för den samtida publiken, som i brist på förståelse inte kunde bjuda mycket mer än motstånd mot hans överväldigande monster i musikkväg, där det enda som egentligen accepterades och gjorde någon framgång var det lilla oratoriet *"L'enfance du Christ"*, "Kristus barndom", som är hans lättaste verk; men hur angenämt och älskligt det än är så bjuder inte ens detta på örongodis i form av melodier man minns och gärna nynnår på efteråt. Hans musik är i regel överkomplicerad i sin avancerade intelligens, där intrikaterierna hela tiden överträffar varandra, och hans verk är så svåra att uppföra, att det nästan är omöjligt för sångarna att inte emellanåt komma av sig. Inte ens hans största mästerverk "Trojanerna", hur skönt och praktfullt det än är, en överväldigande episk opera på nästan fem timmar, som ledigt slår ut det mesta av Wagner i praktfull virtuositet och dramatik utom att den är betydligt mänskligare och mera realistisk, bjuder på en enda melodi som sätter sig i medvetandet, hur underbart lyriska partier denna opera än tillhandahåller, som man gärna minns men utan att kunna minnas mycket av själva musiken.

Så råkar man då ut för Offenbach, som bara skrev en enda opera och det av det lättaste slaget, men som nästan bara består av sångbara melodier hela vägen. Inga konstigheter här, bara ren melodisk logik som är fullständigt självklar i sin enkla rakhet, och det är njutbart allt igenom.

Detta är karakteristiskt för den godmodige Offenbach: underbara melodier hela vägen som man gärna omedelbart hade lagt på minnet och gnat för resten av dagen, om de inte omedelbart följts av andra lika oemotståndligt charmfulla melodier, som i ett pärlband som aldrig tar slut. Han formligen skakade oförglömliga melodier ur ärmen men blev ändå aldrig någon seriös kompositör eller togs någonsin på allvar, om dock hans enda opera stött sig väl och betydligt bättre än någon av Berlioz. Ändå är Berlioz en betydligt skickligare, mer avancerad och framför allt mer seriös kompositör än Offenbach, operettens uppfinnare, som egentligen bara ville underhålla och gärna så lättsamt som möjligt. Kan det då vara möjligt att Offenbach ändå var mera musikalisk än Berlioz?

Ja, det är det som är fallet. Berlioz var tekniskt överlägset skicklig, hans instrumentationsteknik har aldrig överträffats, alla hans operor är tekniskt sett mästerliga och överlägsna, men där saknas det viktigaste av allt: den melodiska grunden, på vilken all musik står och faller. Berlioz förtjänar nästan lika stor respekt som Beethoven för sitt oförligenliga mästerskap och är nästan som en Beethovens efterföljare, som tar vid där Beethoven slutar, men Offenbach förblir så oändligt mycket mera angenäm och behaglig, ty han har det viktigaste av allt: en melodisk förmåga, som egentligen bara Verdi och Tjajkovskij under hans samtid var lika gudabenedade med, som gör dessa tre kompositörer så oändligt mycket mer älskade, populära och tacksamma att uppföra än Wagner och Berlioz med sina tekniskt så gränslöst mycket mer

ambitiösa och avancerade operor, som kräver så mycket större ansträngning både av musikerna och publiken, och det utan att dessa kan gå från föreställningen med större behållning av melodierna än av minnet av plågan av den ansträngning de utsatts för.

Bruckners ofullbordade symfoni fullbordad

Bruckners nionde symfoni har vanligen betraktats och uppförts som ofullbordad med den långsamma tredje satsen som dess provisoriska avslutning, men han gjorde faktiskt en fjärde sats och hann precis fullborda den före sin död. Han hann spela upp den för sin läkare, gick sedan ut på en promenad i parken, kom tillbaka och dog. Det färdiga partituret hade lämnats på hans skrivbord, men efter hans död knyckte någon det därifrån, och det har aldrig återfunnits. I själva verket knycktes hela symfonin i samband med att många kom för att bringa honom en sista hyllning, och en förläggare Ferdinand Löwe utgav omsider de första tre satserna och påstod att Bruckner inte kunnat fullborda verket, i vilken villfarelse huvuddelen av musikvärlden har svävat sedan dess. Så småningom har man kommit fram till att Ferdinand Löwes utgåva var en förfalskning, men då originalpartituret till den sista satsen aldrig har återfunnits har man heller aldrig kunnat fullkomligt återskapa den, men man har kommit så nära som möjligt under vägledning av Bruckners skisser. Följaktligen finns det (liksom av de flesta av Bruckners symfonier, då han ständigt själv omarbetade dem till nya versioner) ett antal versioner av den sista satsen. Många har fördömts och bedömts som otillfredsställande, men några har befunnits övertygande nog för att kunna tolereras. Det finns också ett antal olika inspelningar av de olika versionerna, men en ganska tolerabel sådan presterad av Sébastien Letocart under åren 2007-08 har vi funnit här:

<https://www.youtube.com/watch?v=gVoNyv5bfac>

I hopp och väntan på att Bruckners bortkomna originalmanuskript någon dag kan komma till rätta är detta det bästa vi kan nöja oss med tills vidare.

Abasverus minnen, del 140: Narren

Det gick för långt när jag hörde att han blivit präst. Hade han alldeles sparat ur? Han hade visserligen gått vilse hela livet, och ju mer krampaktigt han strävat efter att finna något som kunde vara en rätt väg, desto mer hade han villat bort sig, och det hjälpte inte hur desperat han sökte sig bort från alla sina villovägar, ty dessa strävanden förde honom bara in på värre villovägar, som nästan alltid ofelbart ledde honom till nya fruntimmersaffärer. Jag såg hans prästvigning som det yttersta desperata försöket att komma bort från sina kvinnor. Likväl var det första jag hörde om honom i Rom att kvinnorna sökte upp honom i biktstolen för det stora nöjets skull att få bikta sig just för honom, och att han inte ens där kunnat hålla fingrarna i styr.

Många menar att det var just hans fingrar som var hans problem. Det var de som förlett honom till hans skenande karriär, som gjort alla kvinnor galna i hela Europa under decennier, vilket tvingat honom att avbryta den, både för sin egen och för sina kvinnors skull, vilket desto mindre kunnat hålla kvinnorna på avstånd.

Frågan är om han var lycklig med någon enda av dem. Det var kanske därför han alltid fann sig vägar till nya. Han kunde inte tröttna på dem, eftersom han hela tiden fann sig nya, men varenda en gjorde honom besviken. Varenda en ledde honom till personliga nederlag, så att, som redan Goethe på sin tid konstaterat, varenda förhållande kostat honom hela hans självrespekt. Ändå brände han sig hela tiden på nytt, vilken fallenhet för avgrundernas lockelse tydligen inte avmattades med ålderdomen.

Han var ju ändå gammal redan, och hur skrynklig han än var, som en gammal käring, fortsatte han som en dandy att hålla sitt hår så långt som möjligt, enligt somligas mening för att han vant sig vid att det fladdrade när han spelade. Det var kanske det som gjorde alla damerna hysteriska – hans långa hår som flängde när han blev demonisk och fladdrade över tangenterna

på sitt instrument. Det var onekligen ett skådespel. Han hade aldrig kunnat förlåta Mendelssohn, när denne en gång gjort sig rolig över hans later och karikerat honom under en soiré, så att han härmat virtuosens spel så exakt att det sårat honom i hans innersta. Den kvällen hos Schumanns fick ett ännu fatalare efterspel långt efter Mendelssohns bortgång, när Wagner vid en annan Schumannsoiré uttryckte sig nedsättande om Mendelssohn, vilket gjorde Robert Schumann så rasande att Wagner aldrig mer kunde ha något med Schumanns att göra, vilket ingendera beklagade, allra minst Clara Schumann, som föraktade både Wagner och Liszt.

Det var väl det yttersta fallet för den stackars Liszt, att han kom alltför mycket i händerna på Wagner, så att han slutade som först en lakej i Wagners tjänst, sedan som en mumie i hans galleri och slutligen som en trofé på Wagners kyrkogård.

Men det var hans omvändelse till katolsk abbe som fick mig att försöka börja gå till rätta med hans öde och söka upp honom i Rom. Jag fruktade att hans fall var hopplöst, då han var så djupt involverad med Wagner att han aldrig skulle kunna befria sig från honom, ens om han försökte det på riktigt, ty musikhistorien hade redan parat ihop dem för alltid. Till och med hans dotter Cosima, som blev gift med Wagner, såg det prekära i detta för sin fars del och kunde inte föreställa sig någonting värre för abbe Liszt än att han skulle sluta som en trofé och prydnad för Wagners kyrkogård, där så många redan låg, de flesta offrade för honom.

Abbe Liszt tog vänligt emot mig, som han gjorde med de flesta. Han var förbindligheten själv och gjorde intryck av att redan betrakta sig själv som ett helgon. ”Vad kan jag göra för er?” frågade han lika välvilligt som om han var påven själv och tog emot ett blivande helgon.

”Det är snarare jag som önskar att jag kunde göra något för er.”

”Hur så?” undrade han något konfunderad. ”Svävar jag i någon sorts fara?”

”Är ni inte medveten om det själv?”

”Menar ni allvar? I vilken sorts fara skulle jag kunna sväva i?”

Jag hade inte hjärta att tala om det för honom. Hela Europa förlöjlade honom. Han framställdes i skvallerpressen i absurda karikatyrer som den narr han var med helgongloria, sitt långa fladdrande hår på en gammal skrynklig gubbe och den ungerska adelsabeln överdimensionerad vid sin sida, som han alltid stolt gick omkring och skramlade med, som alla skrattade åt. Han var en absurd narr som gjorde sig till lika mycket för den vulgära presspubliken och skvalleralongerna som han i tiderna gjort sig till som salongslejon för de hysteriska damerna som fullständigt hängav sig åt den sanslösa Lisztomanin, som den kallades, ett förspel till 1900-talets skriande tonårspublik inför fjantande rockidoler som bara ställde till med oväsen. Liszt hade dock en gång varit en skicklig musiker.

”Ni håller på att förlora er musik,” sade jag slutligen.

”Omöjligt. Det kan jag aldrig göra. Ingen har komponerat så mycket som jag, och jag kommer aldrig att sluta med det.”

”Ursäkta mig, men jag har följt med er karriär. Ni var lika lovande som Chopin om dock inte lika lyrisk som han, och ni kunde göra underbara stycken som alltid kommer att stå sig, men vad hände sedan? Ni slutade plötsligt konserterat långt innan ni ens var 40 och hängav er i stället åt att parafrera andras verk och experimentera vilt med modern musik.”

”Jag har brutit nya banor och öppnat nya vägar. Är det något fel i det?”

”Absolut inte, det är bara det, att det inte längre är musik. Ni har gått i samma fälla som Berlioz, som i stället för att hålla sig till musiken överarbetade den och överkomplicerade den, så att den blev mera konstig och invecklad än musikalisk.”

”Ni hör alltså till alla dem som fördömer min nya musik för att ni inte förstår den.”

”Jag försäkrar er, abbe Liszt, att ingen kommer någonsin att förstå den.”

”Så jag borde ha hållit mig till publiflirtande salongsmusik typ enkla valser och insmickrande sirapsmelodier för restaurangmusiker att underhålla gästerna med i billiga amatörmässiga arrangemang?”

”Chopin höll sig bara till det men har aldrig kunnat dras ner från sin nivå för det.”

Han såg bort. ”Chopin var ett gudabenådat geni. Han var unik. I förhållande till honom var jag bara en efterapare. Jag försökte kompensera mig genom att tillgodogöra mig en överlägsen teknik, och vad vann jag för det? Hysteriska kvinnor som tävlade om att svimma inför mina

konserter. Gjorde jag fel i att tröttna på deras billighet och svika dem, för att hellre försöka finna mig egna vägar? Ja, jag har gjort många felsteg, jag gick fel hela tiden, och ständigt föll jag på nytt för dessa försåtliga kvinnor, som aldrig kunde lämna mig i fred. Marie d'Agoult, Lola Montez, redan Chopin blev fly förbannad på mig för att jag drog mina kvinnor in i hans hus när han var bortrest och såg mitt förfall redan då, men vad kunde jag göra åt saken? Vem kan bekämpa naturen? Jag har försökt hela mitt liv och alltid förlorat. Jag har aldrig hittat rätt. Min slutliga glädje för att kompensera mig var att jag ändå kunde hjälpa och främja andra, främst Wagner. Han har varit innerligt tacksam för allt jag lärt honom, och han har i sin tur hedrat mig genom att hylla mig som sin vän och mästare. Han är en gemen person, hans brott mot Hans von Bülow är oförlåtligt, Hans borde verkligen ha utmanat honom på duell som han först varit i färd med, men återigen, vad kan man göra mot naturen? Cosima älskade honom och föll för honom, och han tog Cosima från sin bästa vän, och Cosima var min älsklingsdotter. Vi var maktlösa inför det nät av relationsförvecklingar som ödet vävde in oss i. Det var bara att acceptera som det var och fortsätta.

I ett sista försök att komma till rätta med mina egna svagheter har jag slutat som präst, och jag försöker verkligen vara troende och ta katolicismen på allvar. Är det sant att folk skrattar åt mig för det?" Den sista frågan ställde han nästan bävande med sänkt röst.

Jag kunde bara säga som det var. "Ärligt talat, abbé Liszt, vem tror ni någonsin kan ta en sådan som er på allvar som celibatär präst?"

Caricature of Liszt

Liszt förblev alltid ett lika tacksamt ämne för elaka karikatyrtecknare som Wagner.

Jag kunde inte hjälpa honom, lika litet som han kunde hjälpa sig själv. Det blev som Cosima fruktat, att han slutade som lik på Wagners bakgård, och jag hörde efteråt hur svår hans dödskamp hade varit, som om han ända in i slutet kämpade lika förtvivlat som förgäves mot sitt eget öde att vara dömd till att hela sitt liv vara lika mycket en överlägsen och dyrkad idol som en narraktig och egentligen mycket löjlig karaktär.

Dock kan hans godhet aldrig förnekas. Utan honom hade varken Wagner, Smetana och Grieg utom många andra aldrig kunnat bli vad de blev. Och han kunde dock producera lika god musik som Chopin när han ville och emellanåt i sällsynta ögonblick kunde få koncentrera sig.

Några musikfilmer

När ”*The Song of Norway*” kom ut 1970 sågades den nästan unisont av kritikerna som något av den sämsta musikal som någonsin filmats. Den väckte en sådan förargelse att man började undra hur en oskyldig film om Grieg och Norge, som tydligen mest bestod av vackra bilder, som om det var en betagande turistbroschyr, kunde väcka så mycket ont blod. Vissa kritiker gick till och med så långt att de förutspådde den en lika stor framtid och framgång som ”*The Sound of Music*” bara för att den var så oefterhärmligt och erbarmligt dålig.

När vi nu äntligen efter 45 år fick en möjlighet att ge den en chans genom att se den från början till slut kunde man småningom börja ana vad som väckt alla sura kritikers förargelse. Den var alldeles för glad och ljus. Den var alldeles för sprudlande i sin glädje och uppsluppen i sin danshysteri för att någon skulle orka med den. Den var alldeles för vacker för att vara övertygande. Den var alldeles för god för att kunna vara sann, och framför allt, dess omslag från komedi till tragedi i andra delen var alldeles för mycket av ett stilbrott mot filmens karaktär som bröt mot allt vad filmen för övrigt gick för.

Tydligen fanns det alltså en grogrund för kontroverser och missförstånd. Vad som definitivt inte är något fel med i filmen är musiken. Det är Grieg alltigenom i mycket olikartade arrangemang, mest pianokonserten, som förekommer både i original, i körsättning och i arior, men även andra av hans verk förekommer i mycket olikartade arrangemang, bland annat *I bergakungens sal* i en animerad sekvens med troll och allt, som hör till filmens mera humoristiska inslag. Även dessa är dock rikligt förekommande, och filmen utmärks av ett ständigt ös av musik och baletter som ofta följer på varandra non-stop utan att någonsin avmattas, varför detta hektiska och nästan hysteriska tempo i ständiga utbrott av uppsluppenhet för somliga kan verka påfrestande. Som kontrast mot denna extatiska glädje, som dominerar hela första delen och en god bit av den andra, kommer då den plötsliga övergången till tragedi och det utan den minsta förvarning. Den borde vara chockartad, men då filmen är så övervägande ljus för övrigt blir effekten aldrig övertygande.

Det är Rikard Nordraaks tragedi som skildras, och det är egentligen den som filmen handlar om. Han var Griegs bästa vän och en lika lovande kompositör som han, de följdes åt i det entusiastiska korståget för att begåva Norge med en egen nationalromantisk musik, när Rikard plötsligt insjuknar i lungtuberkulos och avlider endast 24-årig, medan Grieg är i Rom på ett stipendium som han fått genom Liszts ingripande och rekommendationer. Grieg kan inte närvara vid vännens bortgång, vilket skall förfölja honom för resten av hans liv som ett svek mot sin bästa vän, och där dog mycket av hans egen entusiasm, som om han lyckades med en karriär på vännens bekostnad, vilket han aldrig kunde komma över.

Denna tragedi kommer liksom bort i filmens överdådiga skönhet och uppsluppenhet, varvid filmen förfelar sitt budskap, om hur mycket lidande konsten och idealismen kräver. Få vet någonting om Rikard Nordraak idag, hans namn är i allmänhet fullkomligt okänt, inte ens norrmän känner i regel till att han komponerat deras nationalsång, och ännu mindre vet de något om vem han var eller om hans öde. Därför var ändå denna film så viktig, då den åtminstone torde ha öppnat ögonen på somliga inför den konstnärliga idealismens lidande verklighet

En annan stor musikfilm som är nästan helt bortglömd idag var den märkliga ”*Rhapsody*” från 1954 med ingen mindre än en ung och alltjämt betagande Elizabeth Taylor i huvudrollen på höjden av sin karisma som skådespelerska. Hon spelar en pianist som misslyckas och ställs inför det svåra valet mellan en lysande ung violinist och en annan pianist att dela sitt liv med. Violinisten spelas av en lika ung och grann Vittorio Gassman, och publiken måste föredra honom framför pianisten, som går ner sig. Vittorio ratar henne då han föredrar karriären, medan pianisten (John Ericson, för övrigt okänd,) överger musiken för att i stället bli gift med henne och sjunka ner i alkoholism. Emellertid är inte historien slut med det, utan John Ericson artar sig på ett sätt som gör filmen riktigt intressant och spännande mot slutet, då ingen kan ana hur det kommer att sluta. Rachmaninovs andra pianokonsert både inleder och avslutar filmen, den som verkligen spelar är i själva verket Claudio Arrau, medan violinsoloprestationerna framförs av Michael Rabin, en idag bortglömd violinist som då räknades till världseliten men som dog bara 36-årig. Detta är en mycket njutbar musikfilm med mycket tänkvärdt mänskligt innehåll om den konflikt som måste uppstå mellan en kärlek och en karriär.

Några andra sedda filmer med viktig musik var den bedårande ”*Born Free*” från 1966, filmatiseringen av historien om lejonet Elsa och hennes båda fosterföräldrar, där Joy Adamson här spelas av den vackra Virginia McKenna med John Barrys bästa filmmusik ledsagande hela filmen, som filmades på ort och ställe i Kenya. Joy Adamson mördades 69 år gammal 1980 i ett viltreservat i Kenya under aldrig uppklarade omständigheter, medan hennes man nio år senare också blev mördad av tjuvskyttar. Tillsammans med Diane Fossey och hennes gorillor (’De dimhöljda bergens gorillor’ med Sigourney Weaver 1989) framstår denna trio som portalmartyrer i kampen mot miljöförstörelsen och det alltjämt hänsynslöst grasserande tjuvskytteriet i Afrika.

Musiken betydde också mycket i den spektakulära filmatiseringen 1934 av Shakespearekomedin ”En midsommarnattsdröm” av Max Reinhardt och Wilhelm Dieterle, båda landsflyktiga från Nazi-Tyskland, en fullständigt genialisk uppsättning, där regissörerna haft den goda smaken att utnyttja Mendelssohns musik till skådespelet med bröllopsmarsch och allt och till och med i självständiga sekvenser utanför pjäsen med baletter. Filmen är som en berusande dröm av lyckliga infall, det kan aldrig ha funnits en vackrare eller äktare Titania, inte ens Michelle Pfeiffer i den moderna filmen, det är fullständigt genialiskt att låta ett barn spela Puck och i detta fallet ingen mindre än Mickey Rooney, som gör det alldeles briljant, medan priset ändå tas av James Cagney som Bottom, hantverkarkläparen som får spela fjanten Pyramus inför hovet i Athen. De många älvorna är fullständigt övertygande som sådana, man är tacksamt för att de givits så mycket utrymme och fritt spelrum i alla balettsekvenserna, medan ändå Mendelssohns betagande musik är själva själen, stommen och ryggraden i denna makalösa föreställning, som floppade på sin tid men som med åren ständigt vunnit allt högre erkännande.

”*Rhapsody in Blue*” om Gershwins liv gjordes 1945 med Robert Alda i huvudrollen, pappa till Alan Alda, och han gör rollen övertygande och bra. Det var ingen lycklig människa, som brädades av båda sina kvinnor då han var alldeles för självupptagen med sin musik, och även om han var lycklig med sin musik framstod tomheten i denna ytliga virtuositet med bara kroniska framgångar hela tiden som alltmer påfrestande med åren, och sammanbrottet framstår som alltmer ofrånkomligt, tills det till slut bryter ut i förödande chockverkan. Hans gode vän Oscar Levant, även han av rysk judisk familj, spelar en framträdande roll i filmen, som dock fullständigt dränks i musik hela vägen, så att man efteråt är alldeles slut – filmen är mer än två timmar lång. Höjdpunkten utgörs av genomförandet av ”*A Rhapsody in Blue*”, som bara den som filmatisering av en konsert framstår som ett makalöst sanningens ögonblick. Filmen är imponerande och upplysande, medan dock Alexis Smith som den andra kvinnan, som frivilligt avstår från honom, gör det djupaste intrycket av skådespelarna.

Några regissörer i exil

Vi har redan nämnt Wilhelm Dieterle, i Amerika känd som William Dieterle. Inte bara gick han i exil från Tyskland, utan han råkade senare i Amerika ut för McCarthy-förföljelserna av påstådda kommunister för att han under det spanska inbördeskriget gjort en film där om republikanerna. Han var dessvärre långt ifrån ensam. De som råkade illa ut genom dessa förryckta häxprocesser var tyvärr ett överväldigande antal, som nästan samtliga fick sina karriärer förstörda, åtminstone för den viktigaste delen av sina liv.

En av dessa var Jules Dassin av en judisk-rysk familj av franskt ursprung från Petersburg, men han föddes och växte upp i New England och var en tvättäkta amerikanare trots sitt franska namn, som han aldrig ändrade. Han hann med en imponerande rad *noir*-filmer i Hollywood under David O. Selznicks produktionsledning innan han blev svartlistad för att ha haft kommunist sympatier före 1939.

Först av dessa är den magstarka fängelsefilmen *Brute Force* om ett fängelseuppror med Burt Lancaster i huvudrollen. Det är ett mycket rafflande drama som småningom byggs upp utan att man kan ana, varken publik eller aktörerna, varhän det hela skall leda till. En springande punkt i filmen är den ohyggliga tortyrscenen, när den tills vidare humane fängelsechefen visar sitt rätta ansikte, och det är detta som leder till den mycket omfattande tragedin. Den enda som klarar sig helskinnad igenom det hela är den alkoholiserade läkaren, som också är den enda realisten – han har sett vart det har barkat hän hela tiden, och i en berömd scen genomskådar han fängelsechefen hänsynslöst i en virtuos uppvisning i civilkurage. Även detta gör fängelsechefens reaktion och det åtföljande upproret oundvikligt. Upproret i sig är sedan makalöst genomfört, allt går fel, men det lyckas ändå, om dock inte alls som det var planerat och med mycket mera omfattande katastrofer i släptåg än vad någon hade önskat. Det hela är uppbyggt som ett ständigt mer upptornande drama som bara blir värre hela tiden utan att någon kan stoppa det.

Hans andra stora *noir*-film i Hollywood var den berömda *Naked City* med av alla skådespelare Barry Fitzgerald i huvudrollen som den knipsluge kommissarien som äger att nysta upp en omfattande och komplicerad mordhärva. Den är gjord från gatan och filmad omkring i praktiskt taget hela New York med en svindlande final, och av en händelse rör den sig mest just omkring platsen för *Twin Towers* och dess katastrof många år senare. Den är konsekvent ultrarealistisk, så att man får ta del av polisens hela detaljarbete med dess mödosamma systematiska nödvändighet att undersöka varje detalj och finkamma varje affär, kafé och krog i sökandet efter spåret i ett till 90% övermåttan tröstillöst arbete. Filmen blev så framgångsrik, att den under 60-talet byggdes vidare på med en TV-serie med samma titel där samma koncept följdes vecka efter vecka i årtal, och den var ett av decenniets bästa deckarserier.

Thieves' Highway var den följande filmen, som Jules Dassin själv var mest nöjd med, en oförliknelig historia om äppelskördare och deras mellanhavanden med skurkaktiga grosshandlare. Redan från början anges den betänkliga tonen, när Richard Conte i den ledande rollen kommer hem och finner sin far i rullstol, vilken olycka vållats av Lee J. Cobb och hans anhang för att slippa betala ut hans lön. Det är detta anhang Richard Conte gradvis får ta i tu med, och det är ingen semesterresa han får göra till Kalifornien med sin dyra äppelskörd. Man är orolig från början över hur det skall gå utan att ana hur befogad denna grundlösa oro är. Allt ont som kan hända händer och mer därtill, så att olyckorna och katastroferna ständigt tornar upp sig i sedvanlig praktfull Jules Dassin-stil, medan priset ändå tas av den makalösa skådespelerskan Valentina Cortese, helt okänd för övrigt, som här gör en glansroll som prostituerad och lockbete men ändå låter sin mänskliga natur ta över och avgå med segern. Det är en uppbygglig film i all sin brutala ruskighet, och där förekommer scener man aldrig glömmer och som Jules Dassin själv ansåg hörde till sina bästa.

Den sista filmen blev *Night and the City* som tilldrar sig i London bland fribrottnings- och nattklubbskretsar i Soho med Gene Tierney och Richard Widmark i huvudrollerna, medan flera biroller är lika viktiga, främst Francis L. Sullivan och Googie Withers som det andra äkta paret samt Herbert Lom som konkurrenten. Priset tas däremot av den gamle grekiske brottningsveteranen, Herbert Loms pappa, som spelar en nyckelroll och utlöser katastrofen.

Richard Widmark är en oduglig äventyrare som alltid misslyckas men alltid har lysande planer och idéer. För en gångs skull verkar allting gå i lås för honom, när oväntade komplikationer inträffar och alla förlorar kontrollen över allt i bästa Jules Dassin-stil. Vad som utmärker denna film är det lysande tekniska utförandet med ett foto och en regi som är virtuos och gastkramande hela vägen i sin intensitet och virtuositet samt de fenomenala skådespelarna, som alla är i toppform. När han gjorde denna film visste Jules Dassin redan att han blivit svartlistad och att han kunde utvisas ur Amerika när som helst, varför producenten David O. Selznick bad honom skynda på med filmningen. Han hann precis bli färdig, och då hade han ännu inte ens läst boken bakom filmen. Av alla *noir*-filmer kan denna vara den tekniskt mest drivna.

Sedan dröjde det sex år innan han kunde göra film igen, och då blev det *Rififi* i Frankrike, hans kanske bästa film, en rafflande gangstersaga i hisnande och hårresande hårdkokthet, där Jules Dassin själv gör rollen som den som utlöser tragedin genom sin mänskliga svaghet och blir en av de första som blir avrättade. Filmen är mest berömd för sin andlösa moltysta inbrottssekvens, där den perfekta kuppen genomförs i en juvelerarboutique med en precision utan motstycke, som gör att själva publiken håller andan. Den tragiska tonen anges dock redan från början, när Jean Servais kommer ut från fängelset och genast blir indragen i nya gangsterprojekt fastän han lovat sig själv att låta bli. Utvecklingen blir inte bara tragisk i ständigt upptornande katastrofer i bästa Jules Dassin-stil utan rent ut apokalyptisk.

Sedan mötte han Melina Mercouri och inledde sitt långa lyckliga äktenskap med henne som varade tills hon dog, under vilka år han gjorde filmer som *"Aldrig på en söndag"*, *"Faedra"* och *"Topkapi"*, men även en förbisedd filmatisering av Romain Garys *"Löfte i gryningen"*, av en del experter ansedd som världslitteraturens främsta modersskildring, en alltigenom gripande historia om författarens egen svåra barndom från Petersburg till Warszawaghattot och Frankrike för att slutligen bli fransk pilot i andra världskriget och sluta som fransk konsul, allt enligt moderns önskan och förutbestämmelse. Rollen anses vara Melina Mercouris bästa, och trots sin känslighet och ibland överdimensionerade sentimentalitet uppvisar även denna film scener som man aldrig glömmer, främst från tilljorna i Warszawa och från de första stumfilmsscenerna i Petersburg, där Jules Dassin själv spelar en regissör och inte kan dölja hur roligt han har.

Wilhelm Dieterle, som gjorde *"En midsommarnattsdröm"* med Max Reinhardt, har redan nämnts, och även han blev svartlistad i Hollywood för att han vågat filma i Spanien under inbördeskriget, men innan han tvingades lämna Hollywood hann han med några av dess mest trollbindande pärlor, främst *Love Letters* med Joseph Cotten och Jennifer Jones med Ayn Rand som manusförfattare, som vi redan gått igenom i ett tidigare nummer, samt *Portrait of Jennie* också med Joseph Cotten och Jennifer Jones, en intagande halvt surrealistisk film om konst och en översinnlig tillvaro. Jennifer Jones spökar för honom, och han fattar inte att hon är ett spöke och hinner göra ett porträtt av henne innan hon försvinner. Finalen är någonting i hästvåg, ty här gör William Dieterle det experimentet att han låter filmen gradvis övergå i färg och till en början i enbart gröna färger. Det hela kulminerar ute vid ett fyrtorn som drabbas av en storm med skeppsbrott, och stormsekvenserna är magnifika. Först i den allra sista scen övergår filmen helt i färg, och effekten blir bestående.

En annan som utdrevs från Hollywood var Edward Dmytryk, också han av en rysk-judisk familj, som gjorde en lång rad av framstående *noir*-filmer, bland andra den första som blev stilbildande, *"Murder, My Sweet"*, medan han fick göra sin bästa i England, *"Give Us This Day"* om italienska byggnadsarbetare i Brooklyn, som vi diskuterade i ett tidigare nummer. Även *"Obsession"* med Robert Newton som psykiatrikern som iscensätter det perfekta mordet på sin hustru älskare men misslyckas på grund av sin hund gjordes i England. Vi får anledning att återkomma till honom senare.

Några ytterligare filmer

Den nya Mosesfilmen *Exodus* är på tapeten och har sågats av kritikerna. Det är inte så konstigt. Av alla Mosesfilmer är denna den avgjort sämsta fastän den är gjord av självaste Ridley Scott. Han är tydligen bättre på Alien-filmer och bör kanske hålla sig till science fiction. Visserligen har detta Exodus-spektakel vissa poänger. Christian Bale är inte direkt dålig i huvudrollen medan farao är desto sämre i stället, och att Sigourney Weaver är med i filmen märks inte. Annars brukar hon märkas. Vad som ändå gör filmen sevärd är de ytterst imponerande spektakelscenerna, främst drabbningen i början av filmen och naturligtvis Röda Havet-sekvensen som final, som ju är sådan att inte ens den sämsta Mosesfilm kan misslyckas med att göra detta effektfullt. I denna nya version omvandlas den stora förintelsen av faraos armé till en tsunamivåg som heter duga. Man vet ju inte hur det egentligen gick till i verkligheten eller vad som egentligen hände, så det var kanske just en tsunami som först drog sig tillbaka och sedan slog till med full kraft, men effektfullt är det. Resten av filmen är i det närmaste värdelös.

Detta ger oss anledning att inspektera vissa tidigare Mosesfilmer. Det har ju gjorts ett antal, och alla är inte lika dåliga. Den som står sig bäst är naturligtvis "De tio budorden" från 1956 med Charlton Heston, som alla senare varianter faller platt inför, den ena plattare än den andra, men några klarar sig dock med ett nödrop.

Vi har Burt Lancaster-versionen från 1973 som vinnlade sig om att försöka gå mera till botten med historien och få med allt det som "De tio budorden" glömde eller inte fick plats med. Framför allt har Aron fått komma mera till heders, som nästan inte alls syntes i "De tio budorden", och spelas utomordentligt väl av Anthony Quayle. Bland de episoder som "De tio budorden" glömde och fått komma med här är Mirjams segerfest efter Rödas Havet-katastrofen, som här görs till en betydande och mycket realistisk scen. Musiken till filmen är gjord av Ennio Morricone, som verkligen försökte åstadkomma något som skulle verka övertygande från den tiden, och det har han lyckats med. Intressantast är dock tolkningen av Moses.

Manusförfattaren är ingen mindre än Anthony Burgess, och man märker att det till denna film har bedrivits omfattande källforskning. Moses framställs inte alls som den ikon över all kritik som han blir i "De tio budorden", utan man vågar ta fram alla hans avigsidor, ifrågasätta honom och inte sticka under stolen med hans grymhet och hårdhet. Han tog ju faktiskt ansvar för att föra ett antal hundratusen hebréer ut i öknen mot ett ovisst öde, varvid de flesta av dem gick förlorade under 40 års tid, och det har han aldrig fått någon kritik för, då alla som vågade kritisera honom då blev dödade som straff. Resultatet är en mycket intressantare och mera komplicerad bild av Moses än Charlton Hestons, som bara är intressant så länge han är kvar i Egypten, och trots alla sina kontroversiella aspekter lyckas Burt Lancaster ändå göra honom sympatisk.

Ännu mera sympatisk är han dock i Ben Kingsleys version från 1995, även här har Ennio Morricone fått göra musiken, och här har han lyckats ännu bättre. Detta är den vackraste Mosesfilmen. Dess färger är i en ständig ökennyans, vilket ger filmen en mycket realistisk och personlig anstrykning av lokal äkthet, som förhöjer dess charm. Även här är Aron och Mirjam mycket framträdande till sin fördel, Aron är nästan ännu bättre än Ben Kingsley i vissa scener (spelad av David Suchet), men framför allt gör musiken och Ben Kingsleys känsliga framställning av Moses med alla sina svagheter och tveksamheter, tvivel och tillkortakommanden denna film älskvärd och poetisk som den mest nyanserade Mosesfilmen.

En film vi inte vågade gå och se på bioograferna då den var ny, då vi visste att den skulle vara något överväldigande i sin magstarkhet, varför vi uppsköt den till senare för helst ett mindre och mer smältbart format, var Mel Gibsons *Apocalypto* om indianerna i Mexico vid tiden för de första spanjorernas ankomst. Detta är milt sagt en häftig film. När väl aktionen sätter i gång skenar den på oavbrutet i ständigt mer blodiga scener under oavbruten stegring av spänningen ända till slutet. Man har undrat vad filmen egentligen vill förmedla, om den har något budskap alls, eller om den bara är till för att vara effektfull hela vägen, vilket den minsann är. Detta är ett absolut mästerverk i *action*-genren där varje scen är tekniskt perfekt. Man fattar inte ett ord av

vad indianerna säger, men det gör ingenting, för handlingen är övertydlig ändå, ingenting är oklart, medan man dock mera berättigt kan fråga sig om det verkligen gick till på det sättet. Redan hans föregående film om Jesus, *The Passion of the Christ*, som bara beskrev lidandeshistorien i detalj under flera timmar med så mycket blod som möjligt, var ju tämligen överdriven, och denna är det ännu mer, men visst är det imponerande. Huvudscenen vid fångarnas ankomst till templet där de skall offras och halshuggas och få sina huvuden nedrullade för det skyhöga tempeltornets alla trappor till den blodtörstiga masspubliken där nedanför, som gastar och jublar som inför ett massmöte i Tredje Riket, är överväldigande i sin oformliga storhet. Filmens enda tröst är att hjälten ändå överlever alla dessa tusentals fasor, och frågan är hur trovärdigt detta är. Han blir träffad av ett spjut i sidan, som torde ha skadat något vitalt inre organ, och ändå lyckas han löpa genom hela urskogen och oskadliggöra alla sina förföljare under vägen. Om filmen har något budskap alls, så är det enda möjliga att påvisa hur nyttig spanjorernas ankomst till Amerika var då de ändå satte stopp för dessa måttlösa människooffersorgier.

En annan sådan apokalyptisk film var desto mera realistisk. Det gjordes ju ett antal filmer om det första världskriget, berömdast blev väl *"Från västfronten intet nytt"* från 1931, Rex Ingrams stumfilm från 1924 *"De fyra ryttarna"* blev filmhistoriens största kassasuccé ända tills *"Borta med vinden"* kom 15 år senare, Renoirs *"Den stora illusionen"* från 1937 är väl den intressantaste filmen om detta krig, och det gjordes även en musikal långt senare som hette *"Oh What a Lovely War!"* 1970 som i sitt slag var oöverträffbar den också, men den franska *"Träkorsen"* (*"Les croix de bois"*) från 1932 tar ändå priset i realism. Regissören Raymond Bernard iakttar en objektiv distans till ämnet, och bara genom att konsekvent hålla denna distans kan han skildra det så som han gör. Hans film är överväldigande i sitt åskådliggörande av ett helvete som aldrig tar slut. Genom att hela tiden mata på i scenerna med nya sekvenser och dra ut på dem i det längsta gör han dem formidabelt övertygande i skildringen av den hemskhet som kriget var. Korpral Charles Vanel's dödsscen tycks aldrig ta slut, han är förtvivlad över sin hustrus otrohet och grälar på henne förtärd av ilska och förbannar henne oavbrutet medan han håller på att dö, för att strax före dödsögonblicket ändå förlåta henne, och denna oändliga pathosmättade dödsscen är bara inledningen till vad som sedan följer. Samtidigt framstår det militäriska etablissemangen i all sin uppstyltade absurdhet ställt i perspektiv mot de makabra oändliga drabbningsscenerna, där hundratusentals soldater kunde offras i ett enda slag. Det centrala slaget i mitten av filmen gäller bara en liten by, och det pågår i tio dagar. En veteran från detta krig som fick se filmen i TV 1962 begick självmord efteråt, överväldigad av sina minnen. Man kan förstå honom.

Några milstenar, januari-februari 2015

januari

- 6 Rowan Atkinson 60 år.
- 14 50-årsminnet av Jeanette MacDonald.
- 15 200-årsminnet av Emma Hamilton, amiral Nelsons käresta.
- 19 Simon Rattle 60 år.
- 24 100 år sedan sjöslaget vid Doggerbankarna.
- 26 Paul Newman skulle ha fyllt 90.
- 29 Victor Mature 100 år.
- 30 John Profumo 100 år.

februari

- 6 Drottning Anne av Storbritannien 350 år, den sista monarken Stuart.
500-årsminnet av Aldus Manutius.
- 8 Jack Lemmon skulle ha fyllt 90.
- 9 Mia Farrow 70 år.
- 10 Boris Pasternak 125 år.
- 11 70 år sedan Jaltakonferensen, där Europas gränser efter andra världskriget avgjordes.

- 13 70-årsminnet av förintelsen av Dresden.
- 15 50-årsminnet av Nat King Cole.
- 18 Phyllis Calvert 100 år.
- 21 50-årsminnet av Malcom X.
- 23 Händels födelsedag (320 år).
50-årsminnet av Stan Laurel.
- 24 200-årsminnet av Robert Fulton, ångbåtens uppfinnare.
- 28 Zero Mostel 100 år.

Återupplivningen, del 8 : Haveriet

Den värsta prövningen återstod. Det gör den alltid. När jag anlände till Verona mötte mig min älskvarde kusin Alberto där med bil och allt, men han hade problem. Dessutom hade han missförstått mig. Han hade inte förstått att jag inte kunde bege mig till Turris förrän på fredag, själv hade han precis opererats på sjukhuset för en sensträckning i handen, men det värsta var att hans hus var fullt. Någon släkting hade försökt begå självmord, och han hade öppnat sitt hus för hela familjen, så att det inte fanns någon sängplats kvar, och själv måste han sova i garaget. Detta var en lika stor misräkning som den uteblivna kontakten med Lucca. Som jag sade till Alberto: när en olycka kommer kommer den i legioner, och han höll med.

Om jag hade haft telefonnumret till min närmaste kusin Alberto Beltrame hade jag kunnat kontakta honom, men jag kunde inte bara plötsligt stövla in hos honom och begära sängplats. Det återstod bara en sak att göra: retirera tillbaka till Milano, återkontakta Sergio, förklara situationen och hoppas på det bästa. Detta fick jag göra i Albertos telefon, och Sergio förstod genast, välkomnade mig tillbaka och bad mig kontakta honom när jag kom fram.

Det blev således ett kort och ganska snöpligt möte med Alberto för att genast skiljas igen under bekymmersamma omständigheter, men det kunde inte hjälpas, och det var ingens fel. Men det var första gången någonsin min släkt i Italien stängt sina dörrar för mig, även om det bara var för två nätter till. Det kändes som om man plötsligt var utan familj.

Påsktrafiken hade redan kommit i gång, och tågen till Milano var proppfulla och försenade. Jag lyckades klämma mig in på ett tåg till Genève där många delade ståplats med mig. Jag behövde i alla fall inte betala, fastän det var ett lyxtåg.

I Milano for jag ut till Corso Lodi och tog in på en telefonanstalt för att kontakta Sergio. Det var bara automatisk telefonsvarare eller inget svar alls, så jag fruktade att de redan hade rest till Belgrad. I så fall skulle mitt enda återstående alternativ vara att snurra omkring i Italien i nattåg under två nätter.

Men efter två timmars stigande vända fick jag äntligen tag på honom. De skulle komma hem vid midnatt och samla upp mig på vägen. Det var bara att lyda. Jag tog in på en turksylta, min middag fick bli en kebab, men det fanns ju alltid kaffe. Huvudsaken var att kontakten fungerade.

Efter kebabens fick jag ta min tillflykt till en McDonald, ett ställe som jag alltid besökt med mera extrem motvilja än något översållat skithus, då det var beläget vid hörnet av deras gata och det var där de skulle samla upp mig. De hade tänkt komma klockan 12 efter två timmar, men jag slapp vänta så länge och befriades redan efter en timme från McDonalds skithus.

Sedan slutade dagen lyckligt efter alla korsfästelser. Även för dem hade dagen varit full av 'kärt besvär förgäves', så mitt totala nederlag kvittade mot deras. De hade nu sin resa till Belgrad och Sarajevo att förbereda, vilket gjordes som sig bör med åtskilliga ritualceremonier bestående av Sergios introduktion av mig i den karibiska romrepertoaren. Han hade hela sortimentet från Cuba via Haiti till Venezuela och Guyana, den ena rommen mera övertygande än den andra. Vassast var dock den från Guyana, benämnd "El Dorado" och 12 år gammal och faktiskt bättre än lika väl lagrad whisky. Den venezolanska "Diplomatico" var grovare, den karibiska "Barbancourt" var bara 8 år gammal, medan den kubanska "Metusalem" var för söt men gick utmärkt väl ihop med bitterchoklad.

Jag fick bo kvar i deras lägenhet i Milano tills mina kusiner släppte in mig i Verona på långfredagen fastän de reste bort på skärtorsdagen, vilket jag var innerligt tacksam för, då jag därmed slapp rulla runt på nattågen i Italien under de närmaste två nätterna.

I detta lyckliga haveri tillkom ännu en komplikation. De hade hunden hemma, en glad bastardlabrador som gärna festade om och skällde till ordentligt av hjärtans lust och som tog heligt på sin uppgift som vakthund. När jag skulle gå upp och kissa alldeles för tidigt på morgonen – toaletten var på andra våningen alldeles utanför deras sovrum – ville han inte låta mig göra detta utan protester och en ordentlig utskällning. Silvia och Sergio behövde sova före sin avresa, så detta lade sten på börda för min pinsamhet.

När jag andra gången tvingades till denna nödtågärd letade jag i sinnet krampaktigt efter en alternativ möjlighet, som inte skulle göra hunden uppbragt. Jag kom att tänka på terrassen och gick ut på den, där jag fann ett helt sortiment av befriande blomkrukor. Det var bara att vattna dem.

Då kom hunden, kallad Ubu efter kungen med samma namn, och nosade och undrade vad jag hade för mig. Han lät mig dock vara och hade kanske själv gjort samma sak.

Av Sergios rika romrepertoar lärde jag mig ännu en sak: man kan aldrig ha för många flaskor i barskåpet. Det är bara att ständigt fylla på helst i högre takt än man konsumerar dem.

Det heter ju att ett lyckligt liv utmärks genom att man bara har sådant att ångra som man *inte* gjorde. Här ett komplement och kanske recept till ett lyckligt liv: ägna ditt liv bara åt sådant som du vet att du skulle ha ångrat om du inte hade gjort det.

(I nästa nummer: *Verona.*)

Tålamsresan, del 4 : Framsteg

Sandra fick inte en lugn natt i sovsalen i Keylongs natthärbärge, då en ung pojke antastade henne hela tiden, ville gå ut och gå med henne, ha sex och så vidare, från klockan två framåt. Själv märkte jag inget, fastän jag själv sov illa, då han tydligen passade på att göra närmanden just när jag sov. Men vid ett tillfälle vaknade jag av att någon tog mig i handen. Jag kramade den tillbaka, men då retirerade pojken. När jag om dagen fick höra om Sandras dåliga natt förstod jag att han tagit fel.

Klockan 5 startade vi, och hör och häpna, för första gången någonsin var det molnfri blå himmel hela vägen fram till Leh. Först efter Tanglang La, det sista passet, började några pyttesmå moln skymta, men de var de första.

Emellertid råkade jag ändå ut för ett missöde. Redan vid starten satte busschauffören i gång inhemsk skvalmusik för hög volym. Det visade sig då till min förfäran att jag hade förlorat mina öronproppar. De måste ha fallit ur min byxficka när jag i Manali skakat mina byxor. Jag hade inget annat val än att be chauffören sänka volymen. Som vanligt, som det brukar gå till, stängde han då av den helt och hållet. Han satte inte på den igen förrän efter Pang men då med mera diskret volym.

Klockan 2 nådde vi Pang efter 9 timmar, det hade då bara varit ett vägarbete på vägen som försenat oss en aning, klockan 4 nådde vi det högsta passet Tanglang La, och klockan 7 var vi framme i Leh efter exakt 14 timmar, normal restid med allmän buss, strålande väder hela vägen och inga andra bekymmer heller.

I Leh visade det sig att genvägen till Lung Snon från busstationen var borta på grund av att man byggde en ny väg där. Vi måste ta omvägen genom hela staden. Dolma var hemma och tog hjärtligt emot oss. Sandra var med på att dela rum med mig den första natten för att sedan kunna orientera sig nästa dag om billigare möjligheter, men hon var över huvud taget enbart nöjd med mitt sätt att introducera henne i Ladakh. Vi gick genast till mitt favoritställe Tenzing Dickey, där hon fick sitt livs första *thenthuk* och genast satte upp den på sin favoritlista. Ett italienskt sällskap kom dit senare på tio personer för att festa som vanligt, som italienare i Ladakh alltid

gör, och de blev förtjusta över att möta en annan delvis veronesare där, då de alla var från trakterna där omkring. Den oväntade gästen och vårt utbyte höjde deras festglans ytterligare.

När vi återkom till Lung Snon var Legdan där och skötte om oss. Han berättade att Karin precis hade lämnat Leh för att bege sig till Lingshed i vanlig ordning, medan Catherine detta år skulle utebli. Även den krutgumman måste finna sig i att bli äldre.

Men Sandra och jag såg fram emot en vilsam natt som omväxling mot de tidigare, vilket vi mer än väl behövde.

Emellertid blev den något kall. Vi hade båda behövt en filt extra, men det var det enda som fattades.

På morgonen efter frukost ville hon se sig om efter ett eget hotell, så vi skildes, medan jag lyckades uppdatera mig i datortrafiken. Jag hade försökt redan igår kväll, 180 mail hade legat i väntan på mig, men när jag hade 43 kvar brast kontakten. Idag gick det bättre.

Hon hittade ett nytt ställe, Ti-Sei vid sidan av staden strax före Changspa, där hon fick ett eget rum för 300. Det var nästan samma ställe där min vän från Barcelona Albert Lobo hade bott 2007, ett lugnt avskilt enkelt ställe med trädgård.

Jag hade ett hjärtligt sammanträffande med Skarma, och vi började genast planera vilt tillsammans. Enligt honom var det varken några problem med Nubra eller Zanskar, och då jag nästan redan givit upp Zanskarplanerna innebar detta en förhoppning.

Upprymd därav gick jag upp till överste Wangdus i översta ändan av dalen. Han rekommenderade Nubra, då han ansåg att tiden skulle bli för knapp för mig för Zanskar. Dock var det en oneklig frestelse att ändå försöka satsa på Lingshed och överraska Karin där. Vilken fullträff det skulle vara.

Hemma i Lung Snon fick jag beskedet, att jag fick behålla dubbelrummet för bara 300. Detta innebar en stor lättnad för mig. Jag kunde stanna kvar med dusch och varmvatten (även om detta inte fungerade) och fortsätta sova gott om nätterna. Det kändes verkligen som att vara hemma hos familjen igen.

Överste Wangdus var mycket orolig över Isis framfart i Mellanöstern. Det senaste från dem var att de kapat huvudet på en amerikansk journalist och basunerat ut en video om saken, som om det var något att skryta med. Hillary Clinton betecknade hela Mellanöstern samt Nordkorea som den värsta, mest hopplösa och fullkomligt galna delen av världen. Både jag och överste Wangdus gav henne rätt. Naturligtvis skulle Amerika aldrig kunna acceptera att man skar av huvudet på en amerikansk journalist.

På kvällen när jag träffade Skarma stod det klart, att det inte skulle gå något fordon till Zanskar före söndag. Det var för sent. Det var således bara att satsa på Nubra.

(I nästa nummer: *Virusproblemet.*)

Tillbaka till Spiti, del 14 : Manali och Dharamsala

I Manali ägnade jag mig huvudsakligen åt vandringar, studier och skrivande, men Johannes fann mig där. Vi hade egentligen bestämt att träffas i Dharamsala, men han visste sedan gammalt att jag brukat tillbringa några dagar i Manali innan jag kom till Dharamsala och att jag alltid bodde på samma ställe, så han föregrep mig.

Vi pratade i princip mest bara om Tibet, där tillståndet var värre än någonsin i och med de hundratals självmordsförbrännarna i protest mot Kinas omänskliga diktatur. Det största problemet i Kina är att regimen själv har slagit ut hela rättssystemet. Ingen advokat får tjänstgöra om han inte svär lojalitet mot partiet, men utan rättssystem baserat på strävan efter rättvisa kan ingen stat fungera. Det är det samma i de flesta muslimska länder. Problemet kan bara åtgärdas med regimen fall och ny grundlag och lagstiftning. En stat som själv sätter lagens neutrala rättvisa ur spel begår självmord på lång sikt – alla kommer att vända sig emot den. Därför kan ingen diktatur i längden bestå.

”I stället för att tjäna rättvisan har justitia tagits som gisslan av diktaturens godtycke. Den rättsliga attityden till medborgarna är: ’Alla är skyldiga till något. Vi kan bara inte undersöka och åtala alla.’ Men alla som blir undersökta blir åtalade.”

Han menade att tibetanerna var mest i farozonen bland jordens utrotningshotade folk, åtminstone i deras hemland.

Jag bad honom följa med mig till Dharamsala, men han hade annat att göra.

Den natten åskade det och blixtrade det, och det var nästan att jag blev tveksam inför att lämna Manali – vädret var alltid bättre här än i Dharamsala. Ändå tog jag bussen klockan 7 på morgonen när regnet hade lugnat ner sig något, och resan blev ganska effektiv och uthärdlig tills vi kom fram till de sista orterna före Dharamsala. Det är alltid så. I Jolindar Nagar blir det alltid ett alltför långt uppehåll, och sedan skall bussen köra in och stanna vid alla de återstående busstationerna, Baijnath, Palampur och allt vad de heter. I Palampur ombads jag än en gång byta buss, men jag slapp betala extra.

På denna bussresa blir trängseln alltid värre ju närmare slutet man kommer, och till slut var bussen sprängfylld mest av tanter och småbarn, som alla fick stå och skrika i mittgången. Klockan 5 efter precis 10 timmar kom vi fram till Dharamsala, och en timme senare var jag uppe i McLeod Ganj och installerad i mitt gamla hotell i samma enmansrum jag hade förra året men för 150, 40 rupier dyrare. Min gamle evige värd kände genast igen mig, och här möttes jag av en glad överraskning.

Jag hade provat Indiens nya Wi-Fi-system tidigare men utan framgång, då anslutningen varit god men jag ändå inte kunnat öppna ett enda mail. Mitt hotell *Seven Hills* hade uppgraderat sig till Wi-Fi, och här fungerade det ypperligt. Min första session med detta system här blev en 100-procentig fullträff. Jag var glad att jag förblivit detta härbärge trogen, fastän jag vid avstigningen från bussen i McLeod ansatts av ett gatlopp aggressiva hotellförsäljare och inkastare. Jag lyckades skaka av mig dem en efter en, och när jag kom fram till *Seven Hills* var ingen kvar.

Vädret var det si och så med, inte det bästa men inte heller det sämsta.

Jag gick genast till Tsongkha för att få mig ett skrovsmål efter dagens slit. Där hade de hög musik i högtalarna, och jag frågade damen vid disken om hon kunde sänka volymen. Hon var ung och förstod inte engelska. Jag vände mig till en annan som frågade: ”Vad är det för fel på musiken?”

”Det är inte musiken det är fel på, det är högtalaren och volymen!”

Och jag gick till ett annat ställe som var tyst och bara stördes av andras dunka-dunk i närheten. Min gamla värdinna på *Gakyi* kände genast igen mig, vi hade en hjärtlig konversation, och jag fick en ypperlig *thenthuk*. Det behövdes inga fler kryddor där.

För att fortsätta min Eriksgata gick jag till *Nick's Café* för att på traditionsenligt vis inmundiga deras goda kaffe med en *brownie*. Vårdinnan kände genast igen mig och hälsade mig välkommen. Det hade regnat även i Dharamsala på morgonen, men annars fortsatte vädret bli bättre. Hon berättade, att McLeod varit fullkomligt tomt på turister hela juli, vilket aldrig hänt förut. De uteblivna turisterna, menade hon, berodde inte så mycket på de upprepade våldtäktsskandalerna som på den förfärliga översvämningskatastrofen i Uttaranchal.

Denna fick jag höra mera om uppe vid Triund. Det var inte bara Uttaranchal som var drabbat, utan även i Dharamsala hade ett trettiotal hus kollapsat till följd av det accelererande extremvädrets tilltagande regnkatastrofer till följd av klimatkrisen, som är särskilt övertydlig just i Himalaya. Särskilt bävar man i Nepal inför Mount Everest. Där brukar en glaciär spricka vart 300-e år, när den har mättats med is och vatten, varpå den drar med sig allting i sin väg – det hände senast för 300 år sedan. Kathmandu, som en gång varit en sjö, ligger mitt i prick för en sådan katastrof.

Det är inte bara bergen och de smältande glaciärerna. I stort sett varenda jättedamm omkring i Himalaya är byggd i jordbävningsområden mot bättre vetande i en tid när man frångår fossila bränslen och vattenkraft för sol- och vindenergi. Ingen i Uttaranchal ville ha Tehridammen, som dämmer upp Ganges, och om en jordbävning inträffar där, vilket måste hända förr eller senare, så försvinner Rishikesh och Haridwar.

Den 22 augusti hade två unga män försvunnit i bergen ovanför Dharamsala. Man hade sökt dem sedan dess, och undsättningsstyrkan ökades hela tiden. På min födelsedag den 10 september var det kalasväder med solsken och värme, tills man kom upp. Då kom dimmolnen och lägrade sig omkring bergen. Vid *Snowline* såg man ingenting. Ändå var där en uppsjö av folk, getherdar och lokala bergsbor. När jag gick ner mötte jag undsättningspatrullen på båg upp för bergen i ett nytt försök att finna de sedan 18 dagar förlorade, medan dimman lägrade sig och regnet när som helst kunde bryta ut med nya störtfloder.

(I nästa nummer: *Dåligt avsked.*)

Förseningsresa med komplikationer, del 12 : Slutmålet och försening i Pelling

Jag hade i stort sett tur under min utflykt till Yuksom. När jag ställde mig för att vänta på en jeep som kanske skulle dit, ett vågspel bara det, klockan 12 behövde jag inte vänta längre än en trekvart. Vägarbeten försenade resan, men vägen var verkligen i behov av reparation. Fram till Yuksom kom vi först klockan 4 efter drygt tre timmars jeepfärd (34 km). Det gällde att kvickt ta sig upp till klostret om man skulle hinna med det samma dag.

Enligt instruktionsboken skulle det ta 40 minuter att gå upp dit, men det fanns två vägar, en lång reguljär väg och en genväg. Då jag inte omedelbart hittade genvägen och leddes fel av falska instruktioner hamnade jag på den långa vägen men kom fram i tid.

Klostret Dubdi, Sikkims äldsta från 1701, var inte märkvärdigt och helt inkapslat i byggnadsställningar, då det tydligen var under välbehövlig rekonstruktion. Tempelsalen var intim och inspirerande, men freskerna var i ett bedrövligt skick, somliga helt bortvittrade. Läget var inte heller särskilt imponerande. Dock fann jag genvägen ner igen, som var alldeles ypperlig. Den vägen var det bara en kilometer till klostret, den bredare vägen var det tre. En kuriös detalj: klostret var alltså 312 år gammalt, och vägskylden vid avtagsvägen den sista uppklätringsbiten meddelade: 312 meter kvar till klostret.

Jag fick plats på härbärgets *Wild Orchid*, ett pittoreskt trähus, där rumstemperaturen var 16 grader efter dagen, men under natten föll temperaturen till +8. Så är det med trähus. Toaletten och badrummet var i ypperligt skick, men för en säng i dormitoriet fick jag betala 350 rupier, min dyraste övernattnings i Indien hittills, i ett rum med 8 plusgrader på morgonen. Det var hutlöst, men jag kunde inte opponera mig, ty ruljangsen sköttes av en liten pojke, tydligen placerad där som turistutsgare av sin storebror, som hade kiosken utanför och bara tänkte på affärer. Huset bestod uteslutande av sängplatser.

Flera andra västerlänningar syntes i den lilla staden, bland annat en australiensare och en chilenska, som delade jeep med mig tillbaka till Pelling följande dag – med kylan och det ockerpriset ville jag inte stanna en natt till. Båda flyttade sedan in till mitt Garuda i Pelling, då det fanns varmvatten där, vilket saknats i deras tidigare ställen. Australiensaren hade varit uppe vid Yumthang i norra Sikkim för 7000 rupier och haft tur med vädret men luktade väldigt mycket gammal och intorkad svett.

I gryningen för att få liv i kroppen gick jag på ett återbesök i Dubdiklostret, och nu var vädret klart, så att man åtminstone kunde se några av massivet Kanjenjungas toppar. Närmare kan man inte komma berget utan dyrare specialtillstånd. På vägen ner fick jag jeepen tillbaka till Pelling klockan 8, så att jag skulle hinna med frukost. Det klaffade perfekt, och en överfull jeep med mig, australiensaren och Trini från Chile längst bak var framme tillbaka i Pelling halv 11.

Vädret förmörkades allt mera av moln, och det verkade obönhörligt glida mot höst, ehuru man ännu under dagarna kunde ta av sig både jacka och tröja och gå med T-shirt åtminstone på morgnarna.

Jag hade tänkt återvända till Darjeeling på lördagen, men fredag kväll gick jag upp till Pemayangtse för att ge Lama Yonda ännu en chans. Han var hemma och bjöd generöst på obegränsade mängder chang och middag medan vi diskuterade de aktuella situationerna.

En viss dam Sarah från Canada hade ställt till det för honom och hans skola. Hon hade visat sitt intresse för skolan (nu med 213 elever, 6 lärare och 10 årskurser) och blivit engagerad som lärare fastän det inte var tillåtet. Hon hade flippat ut och gjort en anmälan mot Lama Yonda och skolan och hela etablissemangen, en idealistisk frivilligrörelse för att ge föräldralösa barn i Sikkim en chans till utbildning, vilket resulterat i en oändlig process av besvärligheter med rättsförfarande och polisförhör med mera, hälsovårdsmyndigheten blev också inblandad, och strulet var inte över ännu, ehuru de flesta inblandade myndigheter höll på att komma på det klara med att en labil kvinna ställt till med maximalt besvär för ingenting; – medan Lama Yonda kämpade för skolans överlevnad, för att få alla tolv årskurser och för att få lön för lärarna – de arbetade för närvarande för 700-800 kronor i månaden av frivilliga medel medan en normal lärarlön var på 3000-4000 kronor, alltså fem gånger så mycket.

Han var mycket intresserad av återvinningssystemet i Sverige och ville lära sig mera om detta, om vilket jag dess värre inte visste mycket mer än att det fungerade. Han föreslog att jag skulle stanna en extra dag för att lära honom något om dator teknik och internet, och en sådan önskan kunde jag ju inte vägra. Min återresa till Darjeeling skulle därmed bli försenad, och det gick inga bussar på söndagen men kanske någon jeep.

Internet fungerade inte, en ständig källa till oro och bekymmer. Ibland fungerade det för att omedelbart och plötsligt kollapsa och inte komma i gång igen förrän efter några dagar. Min handdator hade dött i Dharamsala mitt under riskfritt hanterande av min *yahoo-mail* med kontakten i väggen och fulladdat batteri. Den hade meddelat att den gick i viloläge och sedan aldrig mer kunnat startas igen.

Yuksom hade haft internet på hotell Yangthang, där jag bott förra gången, och hade det fortfarande, men det fungerade inte. I Pelling hade det brukat fungera, men nu gjorde det inte. I Darjeeling fungerade det men inte utan problem – ibland avbröts sessionen utan vidare, då tydligen maskinerna i regel inte var tillräckligt uppdaterade. Vilken viktig operation som helst kunde avbrytas när som helst. Det hade varit samma sak i Ladakh i somras.

Digitalt och kommunikativt förde man alltså den osäkraste tänkbara tillvaro i Indien.

Kalasresa med förvecklingar, del 2 : Diwalithrillern

Under mina 22 års reseäventyr i Indien hade det aldrig tidigare hänt att en buss rest ifrån mig. Ändå hade jag haft en varning på vägen. Det var mitt i diwalihögtiden, och tydligen hade bussarna bråttom i år. Under bussresan upp till Chandigarh hade vi stannat vid ett lunchställe, där jag köat länge för en kopp te. Efter teet hade jag gått på toaletten. När jag kom ut därifrån hade bussen lämnat, men jag hann i fatt den vid grinden. Det var på ett hår när.

Detta borde ha stått som en varning. Men min buss i Chandigarh hade inte ens varit halvfull när jag lämnade den för att gå på toaletten, varför jag tagit för givet att det var minst en kvart kvar till avgång. På toaletten hade jag kvarhållits av en vakt som krävt 2 rupier för en drill.

Utan mitt bagage var jag fullkomligt nollställd. Där var mina glasögon, utan vilka jag inte kunde se, mina kläder, mina arbeten och mina mediciner (vitaminer och *Jägermeister*), och om jag inte kunde få tillbaka detta hade jag inget annat val än att avbryta resan och fara tillbaka till Sverige.

Endast en gång förut hade jag avbrutit en resa. Det var när jag blev plundrad vid gränskontrollen från Ungern till Jugoslavien 1996, när inbördeskriget där plötsligt medfört komplikationer som visumtvång och annat. Utan visum hade jag skickats tillbaka och plundrats på reskassan samtidigt. Inter Rail hade inte uppgivit visumtvånget till Jugoslavien, varför jag fick halva Inter Rail-biljetten återbetald senare. Men det skulle ett krig och plundring till för att jag skulle avbryta en resa.

I den aktuella situationen gjorde vi vad vi kunde, vilket inte var mycket. Jag fick ta en senare buss till Manali, och vi fick försöka ringa omkring för att få tag på mitt bagage. Vi lyckades komma i kontakt med Bilaspur på halva vägen, där de lovade rädda mitt bagage från bussen och deponera det till min ankomst. Detta var något lugnande.

Men samtidigt ställde situationen allting på kant. Utan sitt bagage var man hjälplös och hopplöst utsatt för vilka ödets nyckfulla krafter som helst. Någon kunde plundra det på dess dyrbarheter, mina flaskor, datorn, hemresan, med mera, och allting kunde försvinna spårlöst. Det var en ytterst obehaglig situation som ökade spänningen intill outhärdlighet.

Det var fem timmar till Bilaspur, och det var en dryg timmes väntan på den senare bussen. Dessa sex timmar måste beskrivas som några av mitt livs mest svåruthärdliga. Att sova på bussen var otänkbart.

Halv 2 kom vi fram till Bilaspur, och konduktören tog mig med in till kontoret på busstationen. Det var en liten sunkig och mycket nedgången busstation med dunkla rum och nedgångna premisser, men mitt bagage var där. Allt hade räddats.

Det var som en förlossning. Hela resan var räddad. Man slapp komma naken fram till Manali, och man kunde ta det lugnt resten av resan. Framför allt kunde man få sina arbeten gjorda och kunna se med sina glasögon.

Vi nådde Manali i gryningen, vilket var en fantastisk upplevelse bara det – att gradvis få se bergen växa fram i det tilltagande gryningsljuset i ett idealiskt fläckfritt väder.

I Manali gick jag genast upp till Greenland. Min gamle värd var ensam hemma men öppnade genast, och jag blev lika väl emottagen som alltid. Det var bara att sätta i gång.

Morgonen var vacker, men det lurade moln i bakgrunden. Efter någon vila begav jag mig upp till Vashisht. Tara hade tjänstgjort sista dagen igår på Greenland, och Diwali var nästan över. Den sista gästen på Greenland hade lämnat igår, en krökande österrikare, så nu skulle det stå tomt så när som på mig. Jag hoppades få se Tara någonstans på *the Mall*, där min värd berättade att han kunde vara.

Redan när jag kom ner från Vashisht började det regna. Det var utanför programmet och stämde inte med väderleken. Var en ny eftermonsun att vänta?

Men där på torget tutade en bil på mig. Det var Tara med en sonhustru och tre små barn. Jag följde med dem i bilen upp till deras hus, där jag kunde presentera mina medhavda vinterkängor för Tara. De var tyvärr något för stora, men hans son kunde ha användning för dem, som hade större fötter.

Jag blev kvar där, och de bjöd mig på en läcker rismåltid med lammkött. Tara föreslog att jag skulle bo där hos dem, men vägen och stigarna dit upp var ganska svåra. Från Greenland hade jag nära till allt, men från Taras förelåg det komplikationer med terrängen, i synnerhet om det regnade, då de branta stigarna förvandlades till lerhalkor. Men jag lovade tänka på saken, och vi skulle ändå träffas varje dag.

Resultatet av regnet under dagen var, att sedan det väl dragit förbi med sin åska var bergen plötsligt snötäckta. På morgonen hade de varit fullständigt kala och rena, men nu var de alla insnöade. Även temperaturfallet var på minst tio grader.

Under natten gick temperaturen i rummet ner från 18 till 14 grader. Jag somnade uttröttad halv 10 men vaknade halv 2 utan att kunna somna om. Jetlaggen spökade. Det var bara att gå upp och arbeta, och efter två timmar försöka på nytt, men under denna senare del av natten frös jag. Efter fyra timmar vaknade man utvilad men hade försovit sig. Vädret var strålande. I den sista drömmen hade jag varit en katolsk kaplan som assisterade en gästande katolsk berömdhet, någon monsignore eller biskop, som samlade stora skaror som sina åhörare. Intimt bad han mig förse honom med pornografiska tidningar. Tolerant och lydig som jag var kunde jag inte ha någonting emot det.

(I nästa nummer: *Försenad Diwali i Manali.*)

2014 års bästa filmer

Det blir inte mycket biofilmer numera men desto mer andra filmer genom andra media. Ingen av årets bionyheter finns därför med på årets lista men däremot flera viktiga som aldrig fått chansen tidigare och som vi inte fått se förrän nu.

På femte plats av dessa har vi funnit värt att placera ”*The Invisible Woman*”, Ralph Fiennes inkännande skildring av Charles Dickens liv med sin älskarinna, vilket kostade honom hans familj, hans fru och en betydande del av hans anseende. Filmens övertygande intimitet förmedlar ett innerligt förhållande i strid och trots mot hela samhället med betagande inblickar i den tidens familjeliv. Ralph Fiennes gör själv Charles Dickens med den äran.

På fjärde plats återfinns vi Ralph Fiennes som hovmästaren, portieren och allt-i-allot Gustave i den Stefan Zweig-inspirerade filmen ”*The Grand Budapest Hotel*” av Wes Anderson, hans bästa film hittills, vilket alla tycks vara överens om. Filmen är en charmerande virtuos underhållning från början till slut med tragiska undertoner.

På tredje plats måste vi ge Denzel Washington den äran för hans lysande gestaltning av den alkoholiserade piloten i ”*Flight*”, som just genom sin alkoholism lyckas rädda 85 passagerares liv med att hindra ett passagerarplan från att störta genom att våga flyga det upp och ner. Filmen ger en inträngande och tankeväckande inblick i alkoholismens ingalunda entydiga eller lättlösta problematik.

På andra plats har vi nödgats placera två filmer som trots sitt extrema avstånd från varandra ändå är närbesläktade, Peter Jacksons förunderliga ”*The Lovely Bones*” och den japanska ”*Departures*”. Båda filmerna handlar om döden. I den amerikanska är det ett meningslöst mord som ältas i det oändliga, då den mördade vägrar skiljas från familjen och familjen lika litet kan skiljas från henne. Detta är troligen Peter Jacksons bästa film genom sin enastående högt utvecklade känslighet förmedlad genom ett alldeles förtrollande bildspråk förandligat av fantasin. Den japanska filmen handlar om likbegängelse och en begravningsentreprenörs liv, vars uppgift det är att enligt uråldriga japanska traditioner göra varje begravning till ett konstverk och själva avskedet till en fulländad uppbygglig ceremoni. Detta är en oförglömligt intagande film som man gärna ser om vid tillfälle för dess betagande charm och fantastiska undervisning i konsten att leva med döden.

På första plats måste vi placera ”*Pans labyrint*”. Den har redan några år på nacken, men då vi aldrig sett den tidigare och den är så överlägset mästertlig både i sin fantasi, metafysik och grymma realism måste vi ge den en framskjutande position och hedersplats i *Fritänkarens* annaler. Denna spanska film från slutfasen i det spanska inbördeskrigets traumatiska skeende är ett mästerverk för alla tider.

Nästa nummer blir liksom förra årets motsvarande nummer en pjäs i stället för ett reguljärt nummer men kommer ändå att bjuda på alla *Fritänkarens* vanliga röda trådar, nämligen diskussioner i både film, musik och litteratur.

Göteborg den 11.1 2015